

Лекція. Роль громадського моніторингу в екологічній безпеці навколишнього середовища Громадянське суспільство

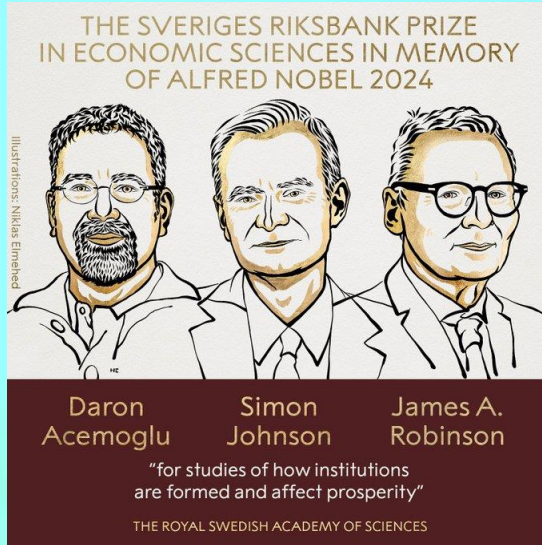

Фото: twitter.com/NobelPrize

Дарон Аджемоглу,
Саймон Джонсон
та Джеймс Робінсон

Лауреатами Премії Центрального банку Швеції з економічних наук (Нобелівська премія з економіки) 2024 року стали економісти Дарон Асемоглу, Саймон Джонсон із Массачусетського технологічного інституту та Джеймс А. Робінсон із Чиказького університету. Вони отримали нагороду за дослідження, яке розкриває зв'язок між політичними та економічними інституціями та розвитком національного добробуту. Їхня робота фокусується на вивченні, як саме демократичні інституції та ефективне державне управління сприяють довгостроковому економічному процвітанню, а також як нерівність і авторитарні режими можуть негативно впливати на розвиток країн. Дослідження сформоване на матеріалі осноєння європейцями світу з 16-го століття.

Ця нагорода підкреслює важливість економічних і політичних інституцій для створення умов, які сприяють соціальному благополуччю і стійкому економічному зростанню.

Приклад. До середини 18 століття промисловість Індії була більшою чим у США. Але вже на початку 19 століття ситуація змінилася навпаки. Причиною цього були інституції, які давали користь всьому населенню а не тільки найбагатшим, і які сприяли поширенню і закріпленню технологій.

Автори у книзі "Чому нації занепадають" описують Англію, де промисловість розвивалася навіть попри спротив луддитів (противників прогресу). Це відбувалося через те, що аристократія в Англії мала слабку позицію.

Лекція. Співпраця з інституціями громадянського суспільства в системі державного європейського моніторингу. Роль громадського моніторингу

Громадянське суспільство

Згенеровано ШІ

Будь-яка держава безпосередньо впливає на навколишнє середовище через свою діяльність. Тому ця діяльність має здійснюватися з залученням як уряду так і бізнесу, і саме головне представників громадянського суспільства. Тільки громадянське суспільство повністю зацікавлене в тому, щоб всі громадяни держави жили якнайкраще. Громадянське суспільство - це в першу чергу громадські організації.

Громадські організації мають мати визначальні повноваження якщо потрібно прийняти будь-які рішення, які можуть змінити навколишнє середовище. Отже навіть сама менша місцева громадська організація має мати можливість забезпечити прозору звітність і можливість управління природними ресурсами, впливати на справедливий розподіл витрат і преференцій. Це можливо тільки тоді, коли в основі практик управління природними ресурсами будуть демократичні принципи, які полягають в першу чергу в прозорості моніторингу навколишнього середовища.

Що таке громадянське суспільство?

У найширшому розумінні громадянське суспільство характеризується як сфера суспільного життя, яка є публічною, але виключає діяльність уряду [1]. Майкл Бреттон описує громадянське суспільство як соціальну взаємодію між домогосподарством і державою, що характеризується співпрацею громади, добровільних асоціацій і мережами громадського спілкування [2]. Термін «громадянське суспільство» зазвичай використовується для класифікації осіб, установ та організацій, які мають на меті просування або вираження спільної мети через ідеї, дії та вимоги до урядів [3]. Членство в громадянському суспільстві є досить різноманітним: від окремих осіб до релігійних та наукових установ і груп, які зосереджені на певних проблемах. Структура може відрізнятись залежно від країни, наприклад, громадянське суспільство може включати в себе місцеві і міжнародні неурядові організації, різні благодійні та релігійні організації, асоціації, інші соціальні групи. У сфері моніторингу за навколишнім середовищем неурядові організації є найвидатнішими дійовими особами. [4]

Згенеровано
ШІ

Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку задекларувала необхідність консультацій з неурядовими організаціями, вжити заходи для покращення існуючих або, там, де їх немає, встановити механізми та процедури в межах кожного агентства, щоб спиратися на досвід і погляди неурядових організацій в розробці політики та програм, реалізації та оцінці навколишнього середовища. (ООН, 1994: Розділ 27) [4]

Згенеровано ШІ

Найбільш відомі світові неурядові організації у сфері екології: [5]

- Грінпіс. Міжнародна неурядова організація з метою «забезпечити здатність Землі плекати життя в усьому його розмаїтті».
- Центр екологічних досліджень та охорони навколишнього середовища Інституту Землі. Аналітичний центр зі сталого розвитку в Колумбійському університеті.
- Інститут острова Земля. Заснована Девідом Р. Брауером, діє як екологічна парасолькова організація, надаючи людям і групам можливість розвивати ініціативи.
- Земна справедливість. Екологічна організація зі штаб-квартирою в Сан-Франциско, яка займається судовими процесами з екологічних питань.
- Фонд захисту довкілля. Працює над глобальним потеплінням, відновленням екосистем, океанами та здоров'ям людини.
- Міжнародна фауна і флора. Працює над збереженням видів та екосистем, що перебувають під загрозою зникнення, з урахуванням потреб людини.
- Nature Friends International. Глобальна екологічна парасолькова організація.

Згенеровано ШІ

Одна з найважливіших ролей, яку можуть відігравати НУО в глобальному середовищі, це надавати актуальну інформацію щодо критичних питань. Уряди часто звертаються до НУО, щоб заповнити прогалини в дослідженнях на шляху прийняття ефективних рішень. Деякі НУО, наприклад, сформулювали свої групи навколо ролі постачальника інформації. Ці групи мають на меті проводити точні, актуальні дослідження. Оскільки державним органам та міжурядовим органам часто не вистачає аналітичної спроможності або вона ускладнюється через бюрократичні обмеження та інші зобов'язання, НУО можуть зосередитися на динамічному дослідницькому плані та швидко вирішувати нові питання. [4]

Глобальна системна оцінка екосистем за допомогою НУО інтегрована з локальною екологічною звітністю. НУО та інші недержавні організації, такі як академічні та дослідницькі установи є основними дописувачами, які надають актуальні звіти та аналіз даних. [4]

Громадянське суспільство – назва спільноти неурядових організацій яка має особливу силу вивести на глобальний рівень екологічне врядування. Креативність, гнучкість, підприємливість, здатність до бачення та довгострокового мислення, підвищена здатність адаптуватися до місцевих умов часто дозволяють відігравати головну роль НУО в екологічному моніторингу. Для процесів оцінки екосистем, НУО можуть багато чого запропонувати по збору, розповсюдженні та аналізу інформації. Існують і інші приклади, коли НУО обслуговують ключову інформацію. [4]

Хоча чиновники можуть читати статті з оглядами і документи досліджень НУО, цього часто мало для ефективного врахування поглядів громадських організацій. Додатковими механізмами комунікацій є офіційні консультативні групи та інші неформальні механізми для обміну інформацією. [4]

Важливим є підтримка установ, що генерують знання. Університети є ключовими генераторами знань, але вони є серед найбільш недофінансованих установ у країнах, що розвиваються. Фінансування та передача комунікаційних технологій будуть мати вирішальне значення для їх здатності виконувати ці функції. [4]

Для підтримки громадських організацій, які приймають участь в екологічному управлінні і зокрема у моніторингу навколишнього середовища ЄС надає гранти.

Джерело:https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life_en

Наприклад програма ЄС LIFE є основним механізмом фінансування у сфері екології та клімату в ЄС. Бюджет програми різко зріс з 3,4 млрд євро в 2014–2020 рр. до 5,4 млрд євро в 2021–2027 роках, що відображає «Зелений поворот» і загальні зусилля ЄС для захисту навколишнього середовища та клімату. Програма LIFE фінансує проекти для підтримки співпраці між різними рівнями соціальної організації, секторами та сферами знань з метою отримання відтворюваних результатів і, забезпечуючи 55–60% бюджету проекту, дозволяє залучати інвестиції в галузі. Європейська Комісія розробляє програму, розпоряджається коштами, затверджує або відхиляє проектні пропозиції згідно з програмними рекомендаціями та проводить аудити їх результатів. Держави-члени схвалюють проекти, надають співфінансування та беруть участь у проектах. Держави-члени також ініціюють проекти. Громадянське суспільство та комерційні організації зазвичай пропонують та керують проектами і залучають землевласників до проектів. Бюджет проектів становить від 0,5 до 15 млн євро і триває від двох до семи років. Так з 2005 року фінансування ЄС склало приблизно 10% (і до 20% у 2010–2013 роках) державного бюджету Естонії. Тоді як програма LIFE аж ніяк не є найбільшим інструментом фінансування, він зосереджений на сфері екологічного менеджменту. ЄС створює в потенційних країнах учасницях національні контактні пункти. Їх основною метою є інформування громадянського суспільства та комерційних організацій і надихання їх на подачу заявки на фінансування. Ці організації взаємодіють з проектами через офіцера зв'язку. Це довгострокова і ефективна підтримка громадських організацій, наприклад з 1992 року в Естонії було реалізовано 39 проектів LIFE. [6]

Зміцнення екологічного врядування шляхом розбудови спроможності неурядових організацій

Ще одним проектом, спрямованим на підтримку НУО в сфері моніторингу навколишнього середовища є проєкт ЄС-НУО «Зміцнення екологічного врядування шляхом розбудови спроможності неурядових організацій» – це глобальний проєкт, що фінансується Європейським Союзом (ЄС), реалізується Департаментом розвитку ООН. Програма виконується та співфінансується Програмою малих грантів Глобального екологічного фонду (ГЕФ) (SGP). Проєкт спрямований на сприяння сталому розвитку та покращенню управління навколишнім середовищем країн Європейського регіону завдяки більш ефективній участі громадянського суспільства у екологічному врядуванні.[7]

Глобальний екологічний фонд забезпечує співфінансування проєкту 1:1. Проєкти ЄС-НУО перевіряються національними координаторами у кожній країні. Ними є комітети, що складаються переважно з представників організацій громадянського суспільства, а також представників уряду, наукових кіл, програми розвитку ООН (ПРООН) та інших донорів та зацікавлених сторін і здійснюють відбір та затвердження грантів децентралізованим способом. Потім гранти надаються безпосередньо громадським організаціям та місцевим НУО, які беруть на себе провідну роль у плануванні та реалізації місцевих проєктів. У кожній країні є Національний координатор і часто Програма підтримує місцевих грантоотримувачів у плануванні та виконанні проєктної діяльності, оцінюючи прогрес цілі та досягнуті показники, у спілкуванні та обміні досвідом з іншими грантоотримувачами та зацікавленими сторонами, оцінює відповідність формальним вимогам процес надання гранту та угоди про партнерство. [7]

Автор: (Cindy Vazquez)

Зміцнення екологічного врядування шляхом розбудови спроможності неурядових організацій

Громадянське суспільство стало важливим учасником процесів прийняття екологічних рішень і цінним партнером впровадження та моніторингу екологічної політики на місцевому, національному та глобальному рівнях. Коли їх потужності належним чином розвинені, організації громадянського суспільства (ОГС) і неурядові організації (НУО) можуть забезпечити технічну допомогу громадам та підтримку навколишнього середовища і програм розвитку на місцевому рівні, надання політичних рекомендацій місцевим і національним органам влади та сприяння комунікації між урядом і місцевими організаціями. [7]

Проект ЄС-НУО зосереджений насамперед на посиленні зовнішнього та внутрішнього потенціалу НУО та розвитку професійних навичок екологічного врядування. Він надає невеликі гранти для кількох проектів під керівництвом НУО на кожного учасника країни, підходячи до покращеного екологічного врядування з різних точок зору. Проект ЄС-НУО покращує роботу НУО і надає їм спроможність брати кваліфіковану участь у формуванні екологічної політики та управлінні природними ресурсами. НУО співпрацюють у прийнятті рішень з ключових питань, представляють інтереси громадян і громад в дискусіях про навколишнє середовище та сталий розвиток. Розвиваючи координацію та обмін між неурядовими організаціями та іншими партнерами, проєкт має на меті мати ширший вплив на здатність громадянського суспільства комунікувати з урядами щодо завдань і заходів екологічного врядування. [7]

ПРООН має понад два десятиліття досвіду роботи з місцевим громадянським суспільством над програмами екологічного менеджменту. Таким чином, він має хороші можливості для підтримки ОГС та НУО у здійсненні скоординованих дій для поглиблення їхньої діяльності і участі в управлінні навколишнім середовищем, створюючи як місцеві, так і глобальні вигоди для сталого розвитку. У 2012 році Проєкт НУО ПРООН-ЄС надав підтримку 13 країнам на сході та півдні Європейського Союзу – а це понад 60 проектів, що сприяють ефективній участі громадянського суспільства в екологічному врядуванні. Програма розпочала свій перший етап у восьми країнах: Вірменія, Білорусь, Єгипет, Йорданія, Ліван, окупована Палестинська територія, Туніс і Україна. Під час другої фази проєкту в 2014 році до проєкту приєдналися п'ять додаткових країн: Алжир, Азербайджан, Грузія, Молдова та Марокко. [7]

Усі проєкти ЄС-НУО повинні вибрати принаймні один важливий екологічний проєкт-пріоритет на національному рівні та сприяти розвитку одного або кількох із наступних результатів спроможності: [7]

1. Здатності до залучення.

Підвищення спроможності зацікавлених сторін брати участь у національному або субнаціональному аналізі політики та процесах діалогу, пов'язаному з екологічним врядуванням і менеджментом. Зокрема, сприяння формуванню мереж громадянського суспільства, багатосторонніх круглих столів, які дають змогу громадянському суспільству надавати інформацію урядовцям. [7]

2. Можливості генерувати, отримувати доступ і використовувати інформацію та знання.

Поліпшення та зміцнення ролі НУО в підвищенні обізнаності про екологічні проблеми, політиці, а також поширення екологічної інформації та знань серед громадянського суспільства та уряду, щоб вирішувати екологічні проблеми та знаходити адекватні рішення. [7]

3. Спроможність до розробки стратегії, політики та законодавства.

Посилення спроможності організацій брати участь у розробці політики та законодавчої бази для екологічного врядування та менеджменту. Це включає інтеграцію екологічних проблем у галузеві політики на національному рівні та сприяння конструктивному діалогу між урядом та суб'єктами громадянського суспільства, формування екологічної політики за їх участю. [7]

4. Можливості для управління та реалізації.

Покращення організаційної спроможності, включаючи навички розробки проєктів, мобілізації ресурсів, бізнес-планування та адміністративну спроможність брати участь у реалізації та управлінні екологічними проєктами та програмами, а також у політичному діалозі та реформах. [7]

Роль організацій громадянського суспільства у сприянні моніторингу на рівні громади

Однією з самих важливих функцій громадської організації є надання населенню екологічної інформації. Цьому значно сприяють електронні інформаційні технології через Інтернет. Регулярне подання даних екологічного моніторингу буде сприяти ефективній комунікації з громадськістю і буде важливим елементом розробки та реалізації екологічної політики.

Інформація, яка надається громадськості має бути у доступній та зручній формі. Тому громадські організації повинні здійснювати інтерпретацію, аналіз інформації та її структурування. Разом з тим вони не повинні забувати про право власності на інформацію. Потрібно широко використовувати практику європейського супутникового дистанційного моніторингу. Не менш важливим є подання інформації про результати локального екологічного моніторингу, що частіше буде більш цікавим для громадськості, оскільки несе безпосередню практичну функцію.

Громадські організації повинні розробляти і потім впроваджувати плани екологічних дій. Часто для цього потрібна консультаційна або фінансова допомога від органів управління.

Від галузей промисловості слід вимагати звітувати про використання токсичних речовин і будь-який можливий вплив токсичних хімікатів на робочому місці, включаючи транспортування хімікатів через громади та розміщення хімікатів у споживчих товарах. Про токсичні виділення, що становлять ризик для здоров'я, слід повідомляти громадськості, щоб такі речовини, як діоксини, ртуть та інші важкі метали, надзвичайно небезпечні для дітей і, як відомо або підозрюється, спричиняють рак, неврологічні пошкодження, вроджені дефекти та є високостійкими при дуже низькі рівні, можна краще контролювати. Виробники та імпортери дитячих товарів повинні розкривати наявність речовин, що викликають рак, репродуктивні та неврологічні ушкодження.

Роль організацій громадянського суспільства у сприянні моніторингу на рівні громади

Громадські організації можуть вимагати звіти від підприємств про використання токсичних речовин, особливо якщо вони транспортуються через громади. Звісно це досить важко реалізувати. Якщо отримана інформація буде неточна, то це може позбавити можливості вжити певних запобіжних заходів і як результат може призвести до серйозних негативних наслідків - у деяких випадках буквально коштувати життя. Отже на тих, хто має таку інформацію, має бути покладено обов'язок негайно надавати її у вільний доступ.

Однією з засад розвитку громадської організації є навчання її членів. Це може бути як у вигляді самоосвіти так і з використанням державних навчальних установ. Це допоможе їм бути значно ефективнішими у своїй діяльності. Разом з тим вони зможуть передати ці знання громадянам місцевості, де функціонує ця організація. Це підвищить їх екологічну грамотність і полегшить діяльність громадської організації у всіх сферах: від екологічного моніторингу до тісної співпраці з урядовими управліннями.

Згенеровано
ШІ

Моніторинг та управління якістю повітря – участь громадськості у прийнятті рішень.

Правова база для участі громадськості у питаннях охорони та захисту довкілля

Згідно статті 13 Конституції України, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.[8]

Згідно статті 50 Конституції України, кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.[9]

Згідно статті 6 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» центральні та місцеві органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування під час розробки екологічних програм залучають громадськість до їх підготовки шляхом оприлюднення проєктів екологічних програм для їх вивчення громадянами, підготовки громадськістю зауважень та пропозицій щодо запропонованих проєктів, проведення публічних слухань стосовно екологічних програм.[10]

Широкий перелік екологічних прав громадян України визначає стаття 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», і важливими для нас є право на: [10]

- 1) безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище;
- 2) участь в обговоренні та внесення пропозицій до проєктів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань;
- 3) участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів;
- 4) вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом;
- 5) оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом.

У статті 10 того ж Закону визначені гарантії екологічних прав громадян. Також визначено, що діяльність, що перешкоджає здійсненню права громадян на безпечне навколишнє природне середовище та інших їх екологічних прав, підлягає припиненню в порядку, встановленому цим Законом та іншим законодавством України. [10]

У статті 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначено, що Україна гарантує своїм громадянам реалізацію екологічних прав, наданих їм законодавством. Місцеві ради, органи державної влади в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів зобов'язані подавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів. Порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України. [10]

Правова база для участі громадськості у питаннях охорони та захисту довкілля

Згідно статті 36 Конституції України громадяни України мають право на свободу об'єднання в громадські організації для здійснення захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій. [9]

Важливо знати, як має реалізовуватись право громадян на взаємодію з органами влади. Основні вимоги до організації і проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики визначені у Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 79. Консультації з громадськістю проводяться з метою залучення громадян до участі в управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності зазначених органів. Результати проведення консультацій з громадськістю враховуються органом виконавчої влади під час прийняття остаточного рішення або в подальшій його роботі. Консультації з громадськістю організовує і проводить орган виконавчої влади, який є головним розробником проекту нормативно-правового акта або готує пропозиції щодо реалізації державної політики у відповідній сфері державного і суспільного життя. [11]

Громадські об'єднання, релігійні, благодійні організації, творчі спілки, професійні спілки та їх об'єднання, асоціації, організації роботодавців та їх об'єднання, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації, інші невідприємницькі товариства та установи, легалізовані відповідно до законодавства (далі – інститути громадянського суспільства), можуть ініціювати проведення консультацій з громадськістю з питань, не включених до орієнтовного плану, шляхом подання відповідних пропозицій громадській раді або безпосередньо органу виконавчої влади. У разі, коли пропозиція щодо проведення консультацій з громадськістю з одного питання надійшла не менше ніж від трьох інститутів громадянського суспільства, такі консультації проводяться обов'язково. Ініціювати проведення консультацій з громадськістю, не включених до орієнтовного плану, можуть також громадські ради. [11]

Узагальнення досвіду участі громадськості у роботі екологічних комісій та рад при органах виконавчої влади на національному та регіональному рівнях

В Україні почали включати представників громадських організацій до складу комісій, які працюють у сфері екології. Наприклад відповідно до Постанови КМУ від 14 серпня 2019 р. № 827 [12] до складу комісії з питань здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря та управління якістю атмосферного повітря входять представники громадських об'єднань, що провадять свою діяльність у межах зони або агломерації (за згодою). Відповідно до Наказу Міндовкілля № 261 від 20.04.2021 р. [13] утворено Міжвідомчу комісію з питань моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря, до складу комісії входить 26 осіб, серед них завідуючий сектором лабораторії екологічно безпечного природокористування, засобів і методів моніторингу довкілля Науково-дослідної установи «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем», завідувач лабораторії моніторингу атмосферного повітря Українського гідрометеорологічного інституту, голова Комітету підприємців з питань природокористування та охорони довкілля при Торгово-промисловій палаті України, голова виконавчого органу Громадського формування з охорони громадського порядку «Екологічний патруль». На жаль представлена мало громадських організацій.

Згенеровано ШІ

Ключові гравці неурядових інституцій громадянського суспільства України

Закон України «Про громадські об'єднання» [14] фіксує таке визначення «громадського об'єднання» – як недержавної інституції громадянського суспільства:

Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів.

Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку. Кожне громадське об'єднання розробляє свій статут, де зазначено головну мету організації та основні напрямки діяльності.

Тому варто відзначити, що ті неурядові громадські організації, які за нашою думкою є ключовими гравцями, значну частку своєї роботи витрачають на вирішення проблем охорони та управління якістю повітря. Кожна з організацій має своє бачення вирішення проблем охорони атмосферного повітря та займає свою нішу у даному процесі. [15]

Згенеровано ШІ

Ключові гравці неурядових інституцій громадянського суспільства України

Громадська організація «Зелений світ – Друзі Землі» має великий досвід у сфері моніторингу та управління якістю атмосферного повітря в Україні. Свій початок громадська організація бере з неформального об'єднання "SOS", яке було створено на початку 70-х у Дніпрі. Офіційно організація була зареєстрована у 1997 році та першочергово фокусувала увагу у сфері сталого розвитку. Члени організації приділяли особливу увагу роботі з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування з питань екологічної політики, поширення відновлюваних джерел енергії та екологічно чистих технологій, впровадження національного та міжнародного екологічного законодавства. Так, члени «Зеленого світу» стали ініціаторами створення громадської екологічної ради при Дніпровській обласній державній адміністрації. [15]

Згенеровано ШІ

Пізніше фахівці «Зеленого світу» стали ініціаторами включення розбудови системи автоматизованого моніторингу параметрів довкілля області до Дніпровської обласної комплексної програми (стратегії) екологічної безпеки та запобігання змінам клімату на 2016-2025 роки. Згодом, коли члени команди «Зеленого світу» отримали депутатські мандати у Дніпропетровській обласній раді, за їх ініціативи до зазначеної Програми були внесені конкретні заходи, що дозволили розпочати розбудову нової системи автоматизованого моніторингу довкілля у Дніпропетровській області. Згодом було виділено бюджет для створення та роботи профільного підприємства «Центр екологічного моніторингу». Також фахівці ГО взяли участь у розробці проєкту Положення про систему моніторингу довкілля Дніпропетровської області. [15]

Ключові гравці неурядових інституцій громадянського суспільства України

Ще одним прикладом є: українська мережа громадського моніторингу якості повітря EcoCity – це неприбутковий проєкт української мережі громадського моніторингу якості повітря, який впроваджує ГО «Фрі Ардуїно» спільно з партнерськими громадськими організаціями та науково-технічними радниками. Цей проєкт зародився ініціативою активістів та винахідників у 2018 році у м. Івано-Франківськ та за 6 років поширився територією усіх регіонів України. Зараз, EcoCity – це найбільша мережа, що об'єднує понад 600 встановлених станцій громадського моніторингу якості повітря. [15]

Вплив проєкту EcoCity на розвиток моніторингу та управління якістю повітря фокусується у трьох основних напрямках: [15]

- 1) мотивація молоді України до суспільно-корисного винахідництва та вивчення природничих та технічних наук;
- 2) інформування населення про якість повітря у промислових агломераціях та найвіддаленіших куточках країни;

- 3) стимулювання розвитку державної та муніципальних систем моніторингу якості атмосферного повітря.

За останні 4 роки команда EcoCity за підтримки чеської неурядової організації «Arnika» та інших партнерів реалізувала декілька інновацій громадського моніторингу якості повітря. [15]

Українська мережа громадського моніторингу якості повітря EcoCity розвиває активні партнерські стосунки з інституціями громадянського суспільства та академічними спільнотами. Щомісяця електронною картою якості повітря (www.eco-city.org.ua) користуються понад 20 тис. користувачів та органи місцевого самоврядування у містах України. [15]

Громадська організація «Save Dnipro» розпочала свою роботу у 2017 році (перші декілька років як ініціативне неформальне об'єднання) та за 4 роки суттєво вплинула на поширення інформації про якість атмосферного повітря України. Команда «Save Dnipro» досягла цього результату через екологічний бот SaveEcoBot, призначений для поширення екологічної інформації у соціальних мережах та месенджерах (Telegram, Viber, Facebook Messenger), та мапи якості повітря <https://www.saveecobot.com/maps>. [15]

Варто зазначити, що до розвитку моніторингу та управління якістю повітря (у формах участі громадянського суспільства) залучено багато громадських організацій та ініціатив по всій Україні, серед них: [15]

Центр екологічних ініціатив «Екодія» – це громадська організація, яка базується у місті Київ, проте сфера її впливу поширюється за межі Київської області. Основними напрямками роботи є аналіз можливостей запровадження європейського законодавства та стандартів щодо охорони та моніторингу довкілля, аналіз звітів з оцінки впливу на довкілля підприємств, дозволів на викиди в атмосферне повітря, комунікація з органами виконавчої влади щодо удосконалення діючого законодавства у сфері моніторингу. [15]

Громадська організація «Дзига» – це громадська організація, сфера діяльності якої поширюється на територію міста Запоріжжя. Члени організації опікуються питаннями моніторингу довкілля, розбудови громадської системи моніторингу атмосферного повітря, змін клімату, озеленення. Ця громадська організація має нетривіальний досвід адвокаційної кампанії, щодо відновлення роботи пересувної лабораторії моніторингу якості повітря, а також входять до складу Комісії з питань здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря та управління якістю атмосферного повітря агломерації Запоріжжя. [15]

Коаліція громадських організацій «Досить труїти Кривий Ріг» – об'єднання 19 інституцій громадянського суспільства. Основна робота коаліції направлена на участь у громадських обговореннях звітів з ОВД та громадських обговореннях перед отриманням дозволів на викиди забруднюючих речовин. [15]

Рухи «Харків без коксохіму» та «Анти КОКСОХІМ» – неформальне об'єднання екологічних активістів міста Харкова, об'єднаних спільними діями проти забруднення довкілля, що спричиняє так званий «Харківський коксохімічний завод» та інші промислові підприємства на прилеглих територіях. Ці рухи накопичили великий практичний досвід ведення інформаційної та адвокаційної кампанії проти промислового забруднення, а також виявлення та поширення в інформаційному просторі екологічних злочинів у місті Харків. [15]

Таким чином в Україні присутня позитивна практика використання Європейського досвіду в роботу громадських організацій.

Згенеровано ШІ

Проблема 1. Не прописана процедура залучення представників громадських об'єднань до комісій, що опікуються питаннями екології. Саме це є причиною низької представленості громадськості та експертної громадськості у складі цих комісій. Адже наразі неможливо зрозуміти, яким чином приймається рішення про необхідність залучення представників тієї чи іншої НУО або експертів та науковців. [15]

Проблема 2. «Закритість» первинних даних результатів моніторингу стану та якості атмосферного повітря від суб'єктів моніторингу. Наприклад, станом на 01.07.2021 року на порталі відкритих даних data.gov.ua відсутні дані щодо стану атмосферного повітря за даними територіальних органів Управління гідрометеорології, що є структурними підрозділами апарату Державної служби України з надзвичайних ситуацій, – Дніпропетровського регіонального центру з гідрометеорології та Запорізького обласного центру з гідрометеорології. Варто зазначити, що Управління гідрометеорології, регіональні центри з гідрометеорології Київської, Харківської та Донецької областей у переліку розпорядників порталу відкритих даних відсутні. Необхідно додати, що частково такі дані опубліковані на сайті Міндовкілля. [15] Отже немає чітко визначеного механізму взаємодії між суб'єктами моніторингу в сфері обміну інформацією. Відсутній порядок забезпечення доступу до результатів моніторингу атмосферного повітря, схема, формат та протоколи накопичення й обміну інформацією, ієрархія на рівні зони та агломерації. Відсутні вимоги до створення інформаційно-аналітичної системи на державному рівні та на рівні зони агломерації. Невизначений термін створення такої системи. Не визначено, у який спосіб реалізувати інформаційну взаємодію за її відсутності. Відсутній порядок інформування населення про стан атмосферного повітря. [15]

Згенеровано ШІ

Проблема 3. «Закритість» даних підприємств, установ, організацій, діяльність яких призводить до погіршення стану атмосферного повітря. Більшість таких підприємств не має автоматизованих станцій моніторингу якості атмосферного повітря. Результати моніторингу стану атмосферного повітря не викладаються на портал відкритих даних, та їх не можна відслідковувати в онлайн режимі. Деякі підприємства викладають усереднені результати на своїх сайтах. [15]

Успішним кейсом є співпраця КП «Центру екологічного моніторингу» ДОР та ПрАТ «Кривий Ріг Цемент». Дані з автоматизованої станції моніторингу якості повітря підприємства передаються до системи Центру екологічного моніторингу, але не викладаються на портал відкритих даних, адже розпорядником цієї інформації є ПрАТ «Кривий Ріг Цемент». [15]

Одною з головних проблем є низька зацікавленість громадян у громадських організаціях. Членів таких організацій досить мало. Це пов'язано з низьким рівнем освіченості у сфері екологічної безпеки, у сфері прав та можливостей для громадян, з зосередженістю на забезпеченні базових потреб у зв'язку з економічною ситуацією в країні, з агресією РФ. Має великий вплив низький рівень довіри до органів влади та місцевого самоврядування, позиція, що думка громадян ніколи не враховується при прийнятті рішень. Отже потрібно посилити роботу у напрямі екологічної освіти для громадян нашого суспільства.

Література

1. Meidinger, Errol. 2001. "Law Making by Global Civil Society: The Forest Certification Prototype." Baldy Center for Law and Social Policy, State University of New York at Buffalo, Buffalo, NY.
2. Bratton, Michael. 1994. Civil Society and Political Transition in Africa. Boston, MA: Institute for Development Research.
3. Cohen, Jean L., and Andrew Arato. 1992. Civil Society and Political Theory. Cambridge, MA: MIT Press.
4. Barbara, Gemmill, et al. "The role of NGOs and civil society in global environmental governance." (2002): 77-100.
5. <https://guides.lib.berkeley.edu/c.php?g=496970&p=3427176>
6. af Rosenschöld, Johan Munck, and Peeter Vihma. "Achieving social-ecological fit in projectified environmental governance: Exploring vertical and horizontal dimensions." Environmental Science & Policy 136 (2022): 127-135.
7. Tschentscher, Tamara. "Promoting sustainable development through more effective civil society participation in environmental governance." New York: United Nations Development Programme (2016).
8. <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>
9. <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
10. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
11. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>
12. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2019-%D0%BF#Text>
13. <https://mepr.gov.ua/nakaz-mindovkillya-261-vid-20-04-2021/>
14. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Tex>
15. Ангурець О., Хазан П., Колесникова К. Управління якістю атмосферного повітря: від концепції до впровадження: Звіт за результатами досліджень / у редакції М. Сороки. Прага-Київ: Arnika, 2021. 52 с. ISBN 978-80-87651-99-5.